

94(477)  
Т 67

ЯРОСЛАВ ТРИНЧУК

---

# УКРАЇНА: ВІЙНИ, БИТВИ, ПЕРСОНИ



ББК ТЗ (4Ук) 0

УДК 94 (477)

Т 45

Т 45 **ТРІНЧУК Я. УКРАЇНА: війни, битви, персони: підручник Я. Трінчук – Львів: Апріорі, 2017. – 288 с.**

Ця книжка не є хрестоматійним класичним підручником з історії України. Розглядаючи забуті чи маловідомі події, ми намагалися дати їм сучасну соціологічну та історіософську оцінку, відійти від застарілих та скомпрометованих історіографічних штампів і міфологем.

Можливо, ми ще не усвідомили, що найбільше мистецтво (і щастя) історика – це вилікувати історію від усіх хвороб, якими її заразили вороги. І не заразитися самому.

ISBN 978-617-629-274-6.

ББК ТЗ (4Ук) 0

УДК 94 (477)

*Рецензенти*

**Войтович Л.В.**, д-р. істор. наук, професор  
(Львівський національний університет ім. Івана Франка);

**Тимошенко Л.В.**, канд. істор. наук, професор  
(Дрогобицький державний педагогічний університет  
ім. Івана Франка)

ISBN 978-617-629-274-6

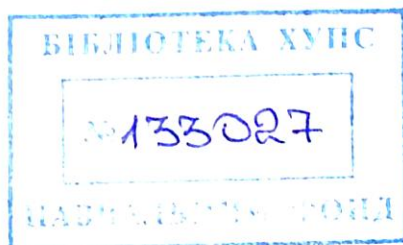
© Ярослав Трінчук, 2017

© Апріорі, 2017

94(477)  
767

ЯРОСЛАВ ТРИНЧУК

# УКРАЇНА: ВІЙНИ, БИТВИ, ПЕРСОНИ



ЛЬВІВ  
2017

## ВІД АВТОРА

*Володимир Винниченко якось сказав, що українську історію вивчати без броду не можна. Письменник не зовсім точний. Її досліджувати – особливо у зв'язку з історією сусідів – не можна без ліків від нудоти. (Як без цих ліків не можна спостерігати за вчинками деяких сучасних українських політиків).*

*Вольтер висловив думку, що історію щасливих націй вивчати нецікаво.*

*Нашу – вивчати, на жаль, цікаво. Вона складна, зіткана з тисяч актів, драм, трагедій; моментів, якими можна пишати, а також з таких, які хотілось би забути.*

*Нерідко можна почути фразу, що ми живемо у складний час. Він завжди був складний.*

*Сьогодні ми можемо похвалитись, що вибороли якусь свободу. Так, але та свобода не допомогла нам створити здорове громадянське суспільство. Наша свобода звільнила низькі інстинкти, і більшість розглядає її, як пес, що зірвався з прив'язі, а ниці згрупувалися й намагаються витворити щось абсолютно потворне – суспільство зневажених ідей. Та гірше те, що обслуговують їх люди грамотні, яким варто би пам'ятати, що найбільша підлість – оббріхувати мертвих. Не пам'ятають. Оббріхують.*

*Наслідок – духовний досвід предків розтоптано й осміяно разом з історією, культурою і мовою.*

*Скрізь чути «Свобода!», «Свобода!», але ми не замислюємося, що свобода дозволяє людині робити зло і тільки зло (приклад – дії наших політиків зразка 2012 року); для того, щоб робити добро, потрібна воля. А от волі у політиків (шкода, але в суспільстві теж) якраз нема.*

*Складно в історії, і не завжди приємно. Єдине, що втішає, – ми можемо пишати, що у нашій історії особини з психологією сучасного (зразка 2012 року) депутата або чиновника трапляються рідко.*

*Люди, які творили наше минуло, були дітьми свого часу з притаманними їм поглядами на життя. І марно від них вимагати нашого розуміння.*

ня моралі, співжиття, ставлення до ближнього, але вони, здебільшого, були чесними з собою.

Цивілізоване суспільство не дозволяє обманам займати місце у своєму минулому, прислуховується до думки фахівців, а політиків стримує від продукування міфів, які шкодять нації. Наша наука, до її честі, почала виганяти ідеологічний бруд з історії. І наше завдання – вичистити її від неправди, навіть якщо та пручається. Адже скалічена історія карає – вони віднімає у народу перспективу і майбутнє у його дітей, а також ускладнює стосунки з сусідами.

Людство матиме шанс порозумітися тільки тоді, коли усуне брехні з власної минувшини і не нав'язуватиме їх історіям сусідів.

Шкода, але дегенеративна влада (зразка 2012 року) вважала, що наша історія – це її власність, якою можна торгувати з сусідами, аби ті підганяли нашу історію під свої політичні шаблони, а також за допомогою якої вона, влада, могла вважати власними її ресурси держави. В тому числі, й інтелектуальні.

Чи зміниться щось після Майдану? Зміниться.

У тоталітарних системах історії відведено найпримітивнішу функцію – вона обслуговує політику. Тому там факти викривляються на догоду владі або ідеології, а будь-яка спроба подати об'єктивну інформацію агресивно придушується.

Якщо ми уявляємо собі минуле як набір фактів, оцінку вчинків предків або спосіб поглибити розбрат між сучасниками, то ми не розуміємо його. Історія – це розмова світів, діалог ідей, це спроба примирити непримиренне, і – найголовніше – від розуміння історії залежить життя народу нині та його доля завтра.

Нам потрібно збагнути, що історія наша й історія наших сусідів не може бути причиною для зведення рахунків. Потрібно усвідомити, що Самуїл Лац для поляків буде «хоробрим воїном», для українців – звичайним убивцею. (Незважаючи на те, що він допоміг Богданові Хмельницькому врятуватись). І нічого міняти не потрібно. Але маємо бути послідовними. Оскільки ми гордимось славою наших предків, то мусимо брати на себе відповідальність як за їхні прорахунки, так і за їхні злочини. А було і те, і те. Просто мусимо розуміти це. Не більше.

І треба запам'ятати, що нація, яка допускає, аби її історія була чинником, який роз'єднує народи, чи заручником певної ідеології, не може бути ні культурною, ні цивілізованою.

Нам не потрібно за підказкою чужинців воювати зі своєю минулиною та серед мертвих шукати ворогів. Ми маємо осмислити своє минуле, славу й помилки предків, примиритись із цим і жити в гідності та в честі.

Чужинець не минуле наше забрати у нас хоче, він хоче відняти у нас майбутнє, а це можна зробити, тільки відібравши історію та примутивши нас воювати з привидами.

Маємо з'ясувати, що історики, публіцисти, політики, які намагаються викривити історію, гірші від проституток. Проститутка підставляє лише своє тіло, а ті підставляють під чужинця гідність народу, гідність своїх предків і, зрештою, продають свою душу. Таким прощення бути не може. Вони – поза духовним полем свого народу. А нація, яка впускає до своєї історії брехні, не заслуговує на повагу.

Історію – історії, а нам – будувати майбутнє. Те майбутнє, де повага до людини, за яку боролось не одне шляхетне покоління усіх національностей, буде найголовнішим чинником у стосунках. Але ми можемо сподіватися на добре майбутнє тільки в одному випадку: ми залишаємо в минулому гріхи минулого. І воювати з привидами ми не маємо права.

Нам будувати життя. Нам ростити дітей, онуків. Нам радіти, відчувати їхню радість від осягнення красот світу. А для цього так мало (водночас, це так багато!) потрібно – усвідомити себе. Усвідомивши, ми отримуємо безцінне – безсмертя і шану в нащадках.

Наша мета – майбутнє, та без усвідомлення себе майбутнього не буде. Його можуть відняти ті, хто прагне відняти у нас наше минуле.

Тож ця пропонується праця – лиш інструмент, щоб пізнати себе, повернутись до себе, повернути собі гідність предків і сказати світові, що ми є, були і будемо вічно.

Ця книжка не є хрестоматійним класичним підручником з історії України. Розглядаючи забуті чи маловідомі події, ми, передовсім, намагалися дати їм сучасну соціологічну та історіософську оцінку, відійти від застарілих та скомпрометованих історіографічних штампів, догм і міфологем.

Можливо, ми ще не усвідомили, що найбільше мистецтво (і щастя) історика – це вилікувати історію від усіх хвороб, якими її заразили вороги. І не заразитися самому.

Автор дякує історика Володимирі Степановичу Морозу за цінні консультації і прискіпливу роботу над текстом.



---

## ВСТУП

---

Історична наука не завжди дає відповідь на запитання, які ставить перед нею історія. Суперечки, чому так сталося, що Україна протягом багатьох століть не змогла зорганізуватися в державу, тоді коли сусіди зробили це, точаться на рівні гіпотез, емоцій, граматичних конструкцій, але вагомих аргументів не надається.

Ми не ставимо собі за мету пояснити все, що приховується за історичною наукою, що фальсифікується, ми не надаємо політичної, ідеологічної оцінки тим чи іншим моментам нашої історії, ми хочемо, аби сам читач знайшов відповідь на такі запитання.

Київська Русь, як і будь-яка структура (спілка, організація, імперія), розпалася з однієї причини – держава втратила (або не набула ще) логіку внутрішнього саморозвитку. Саме він, внутрішній саморозвиток, надає могутності соціальній конструкції. (Звідси прагнення цивілізованих націй мати добрий закон і громадян, які шанують закон).

Протягом багатьох століть Русь (пізніше – Україна) перебувала у центрі конфліктів стурбованого спасінням християнського Заходу і хижого Сходу. Тому війни і битви відбувалися найчастіше на території України. У цих війнах і битвах гинули найкращі сини нашого народу.

Але битви, що відбувалися на нашій землі, перемоги, які здобували наші хлопці, приватизовані сусідами (Очаків, Ізмаїл, Севастополь, Кінбурн, Хаджибей, Бендери). Їхня (сусідів) історична наука не визнає того, що, власне, українці зіграли вирішальну

роль як у переможних у битвах, так і в наслідках воєн. Українці в історичній науці виявилися ніби поза процесом, поза історією. Так, наче їх і зовсім не було.

Також важливу роль відіграли наші війська у битвах поза межами України, де наші полки зробили вагомий внесок у перемогу військ союзників (Куликовська битва, Грюнвальд, Орша, Хотин, Дюнкерк, Північна війна, Відень).

Це може здаватися неймовірним, але саме українці, не маючи власної держави, рятували Європу не раз від ворожого завоювання.

Ми не ставимо собі завдання переписувати історію. (Її не переписувати треба, її ще потрібно написати). Ми хочемо показати історичні процеси поза політикою. Факти і тільки факти. А вони вагоміші за будь-які політичні ідеологеми чи штампи. Втім, оскільки наша історія фальсифікувалася (і досі її намагаються фальсифікувати), ми виходимо з того, що будь-яка історія має стояти на захисті національної ідеї. Тож метод викладу матеріалу не повинен суперечити національній ідеї. Поза тим, ми вважаємо дуже шкідливим опиратися на національні міфи, аби приховати чи ушляхетнити якісь події або когось з історичних фігурантів.

Сьогодні суспільство мусить поставити собі одне-єдине запитання: чи винні всі ми у тому, що живемо в спотвореному інформаційному просторі? Ми й досі вживаємо термін Громадянська війна 1918–1922 років, коли насправді це була російсько-українська війна; ми на державному рівні вживаємо термін Велика Вітчизняна війна, коли це була радянсько-німецька війна як складова Другої світової, що пройшлася Україною двічі – спочатку з заходу на схід, відтак зі сходу на захід. Минуло понад півстоліття, а вивчати наслідки другого складника ми ще й не починали. Ми ще не маємо відповіді, чому у Другій світовій війні Україна втратила людей більше, ніж Англія з колоніями, США, Канада, Франція, Італія, Бельгія, Балкани, Японія, і Німеччина (!) разом узяті?



Коли є питання, мусить бути й відповідь. Бажано, щоб її дали не нащадки, а сучасні науковці.

Поширюється думка, що історія не визнає умовного способу. Цебто, що до історії не можна ставити сполучник «якби». Таку думку поширюють завойовники, аби зняти з себе вину за злочини проти завойованих народів. Не тільки можна ставити запитання «якби», а необхідно. По-перше, щоб глибше зрозуміти процеси, які відбувалися, по-друге, щоб засвоїти урок і не повторювати помилок предків.

Якби Дмитро Чечель не прикував Івана Носа до гармати, а відразу стратив, історія України була б іншою. І не тільки історія України. Була б укладена мирна угода між Росією і Швецією, як цього хотів Мазепа. Нагадаємо, що Мазепа, на жаль, не воював проти російського війська ніколи і ніде. Мазепа планував укласти мирну угоду й зупинити кровопролиття.

Так от, якби не зрада Носа, мирний договір було б укладено, а Україна відбулась би як велика європейська держава і відіграла би стабілізуючу роль на всьому континенті. І Росія не стала б агресивною деспотією, а, можливо, розвивалася б як нормальна цивілізована країна й не претендувала б на світове панування («побєда соціалізма в міровом масштабе», «русській мір», «велікая русская цивілізація» і т. д.). Оскільки історія – це нерозривний зв'язок між тим, що є, було і буде, то саме від розуміння «якби» залежить «що буде».

Кожна війна має свою мету. Перш за все – завоювати територію противника, щоб заволодіти ресурсами. Це можна зробити, винищивши супротивника або перетворивши його на собі подібного. Асимілювати.

Ідеологічна війна відрізняється від війни гарячої тим, що в ідеологічній війні ворог полонить супротивника, застосовуючи не зброю, а стратегію непрямої дії. Спотворює його історію, мораль, духовний світ, а культурні надбання приписує собі; коли ж

культурні надбання приписати собі проблематично, він їх або знищує, або фальсифікує й насміхається над ними.

Ще Юлій Цезар казав, що завоювання відбувається лише тоді, коли завойовник пише історію завойованим.

Нам без кінця намагаються нав'язати якусь історичну версію, очевидні факти або заперечуються, або спотворюються, при тому, ніколи не береться до уваги думка незалежних українських учених.

Російські дослідники досі уникають слів «Україна», «українець», «український», коли питання стосується будь-якої історичної події, що відбувалася на нашій землі. Їхній «науковий» аргумент – «нет» і «не могло бить». Читаючи їхні писання, створюється враження, що вони вірять, ніби історія радиться з ними, якою саме їй потрібно бути в той чи інший момент. Тенденційність таких дослідників зрозуміла – виконання політичного замовлення іншим бути не може, але ж ми маємо також розуміти, що свою історію народ і творить сам, і пише її, незалежно від бажання фальсифікаторів.

Кожен народ має самоназву, назву від місця проживання чи назви держави, де він живе; а те, що йому приписують сусіди, не що інше, як художня творчість. Вона може бути вдалою або ні.

Наша самоназва «українці» від землі, території, де проживали наші предки. Перша писемна згадка про Україну, як про територію, належить до 1187 року. Потім згадується ще і ще у літописах як XII, так і XIII століть.

Карти європейських географів фіксують слово «Україна» з XVI століття. (Карта «UKRAINE» зроблена за наказом французького короля Карла IX і датується 1572 роком). Французькі, німецькі, голландські, італійські географи того часу й пізніше для позначення території по обидва боки Дніпра вживають слово «Україна».

У записках мандрівників ця ж територія називається «Україною» ще з XII століття.

З того часу слово «Україна» згадується в народних переказах.

Розглядаючи події XII чи іншого століття, ми, зрозуміло, маємо вживати слово «Україна», «українець», «український», як французи – слово «француз», німці – «німець», поляки – «поляк» і т. д. І жодних варіантів.

Подія могла відбуватися у польській державі, але коли у ній брали участь українці, то ми не можемо говорити, що то були не українці.

Російські дослідники непослідовні. Дві смоленські хоругви, що брали участь у Грюнвальдській битві, вони називають «руськімі», хоч вони ніякого стосунку не мали до Москви, а чотирнадцять українських хоругв ці дослідники в жодному разі не назвуть українськими, хоча ці українські хоругви сформовані в Україні й українцями, а смоленські – в Литовській державі, коли самої Росії ще не існувало. Ні як держави, ні як території, ні як самоназви.

Вперте ігнорування термінів «Україна», «український» деякими російськими науковцями й політиками не має раціонального пояснення. А концепція «руського міра» – заперечення білорусів та українців («ми єдині») – взагалі безглузда. Дійшло до заяв, що українців вигадали австріяки, що це операція їхнього Генерального штабу. Це ж яким геніальним мав би бути той штаб, аби, крім українців, придумати нам ще й сотні народних казок (до речі, сюжети багатьох з них запозичені самими росіянами), десятки тисяч народних пісень, причому надати їм характерних регіональних ознак, прив'язати до часу, місця, історичних подій (козацькі пісні, колядки, щедрівки, коломийки, думи), до пір року (обрядові пісні) та ще й зробити їх такими високохудожніми.

Хоча, для «руського міра» логіки не існує. Але це їхня справа. Наша – глибоко вивчати нашу історію, культуру й жити з гідністю, як заповідали предки.

Щодо вживання вислову «в Україні» та «на Україні», то ми дотримуємося наступного. Вираз «на Україні» наш, суто український. Ми кажемо «пішов на село», «на вулицю», поїхав «на Донбас», жінка «на кухні». Цебто, вживаємо «на», коли питання стосується простору, території. Тож, коли ми говоримо про Україну як територію – а це XII–XIX століття, – ми кажемо «на», коли ж питання стосується України як політичної одиниці – XX століття (після IV Універсалу), – ми говоримо «в». Зрозуміло, було б політично коректним, аби цього дотримувалися й наші сусіди, але розуміючи їхню хворобу, ми маємо усвідомити, що цього найближчим часом очікувати годі...

Історичні джерела, де описуються війни й битви, нерідко показують різну кількість військ супротивників. Це зумовлено або складністю дослідження, або зацікавленістю дослідників. Ми намагаємося витримати оптимальні варіанти; цифри наводяться ті, які наводять найавторитетніші історики, а також уточнені найновішими розвідками наших сучасників.

Події подаються за старим і новим стилями. Коли ж вони в різних авторів мають відмінності, ми залишаємо за собою право на власне трактування. Якщо в тексті дата подана без уточнення в дужках, то вона подається за новим стилем.

Прізвища персон спочатку подаємо повністю, далі ініціали й прізвище.

# ЗМІСТ

<b>ВІД АВТОРА</b> .....	4
<b>ВСТУП</b> .....	7
<b>СИНІ ВОДИ Й ВОРСКЛА: ТРИУМФ І ТРАГЕДІЯ</b> .....	13
СИНІ ВОДИ (МАЛОВІДОМА БИТВА).....	14
ВОРСКЛА.....	20
ГРЮНВАЛЬД.....	27
<b>СТОЛІТТЯ ЛИЦАРСТВА, ГЕРОЇЗМУ І СЛАВИ</b> .....	33
ПРОВІСНИКИ СВОБОДИ.....	34
<b>ВІД НАЛИВАЙКА ДО ЦЕЦОРИ</b> .....	46
МАЛА ПОМИЛКА ВЕЛИКОГО ГЕТЬМАНА – ТРАГЕДІЯ ДВОХ НАРОДІВ.....	46
<b>ЧИ ПОМИЛИВСЯ САГАЙДАЧНИЙ?</b> .....	57
<b>ХОТІНСЬКА ВІЙНА</b> .....	62
ЦЕЦОРА.....	62
<b>ХОТІН – 1621</b> .....	68
ПЕРЕДЧУТТЯ ТРАГЕДІЇ.....	68
ВІД ВІДЧАЮ ДО СЛАВИ.....	74
<b>ВІД ХОТИНА ДО БОГДАНА</b> .....	84
<b>ЗВИТЯГА І ПІДСТУПНІСТЬ</b> .....	85
МАРКО ЖМАЙЛО.....	85
«ТАРАСОВА НІЧ».....	95
<b>ФОРТЕЦЯ КОДАК. ПОЧАТОК</b> .....	101
ІВАН СУЛИМА ЯК ДЗЕРКАЛО ТРАГЕДІЇ НАЦІЇ.....	101
ПАВЛЮК.....	109
ЯКІВ ОСТРЯНИЦЯ, ДМИТРО ГУНЯ.....	114
<b>ЗЛЕТІ І ПАДІННЯ ГЕТЬМАНА БОГДАНА</b> .....	124
<b>ЗЛЕТ</b> .....	125
ЖОВТІ ВОДИ.....	125
КОРСУНЬ.....	132

ПИЛЯВЕЦЬКА БИТВА. ПЕРЕДЧУТТЯ ТРАГЕДІЇ.....	136
ПИЛЯВЕЦЬКА БИТВА. ПРОЛОГ.....	141
ПИЛЯВЕЦЬКА БИТВА. ТРИУМФ І НАДІЯ.....	144
ПИЛЯВЕЦЬКА БИТВА. ЕПІЛОГ.....	148
НА ЗАХІД.....	152
<b>ПАДІННЯ.....</b>	<b>156</b>
ЗБАРАЖ.....	156
ЗБОРІВ.....	160
БЕРЕСТЕЧКО: ЧИ БУЛА ПОРАЗКА?.....	165
БІЛА ЦЕРКВА.....	177
ТИМІШ.....	180
ПЕРЕЯСЛАВ: ДЕНЬ, ЯКОГО НЕ БУЛО.....	185
КРИВАВА ЗИМА.....	192

## **ІВАН ВИГОВСЬКИЙ:**

<b>РОСІЙСЬКИЙ МІФ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАВДА.....</b>	<b>206</b>
ГЕТЬМАН.....	207
БУНТ: ХТО СТОЯВ ЗА НИМ?.....	212
ГАДЯЧ.....	217
КОНОТОП.....	220
ПЕРЕМОЖЦІ Й ПЕРЕМОЖЕНІ.....	223
ДВА БЕРЕГИ.....	232

<b>ПЕТРО ДОРОШЕНКО: ДРАМА САМІТНИКА.....</b>	<b>242</b>
<b>ШТРИХ ДО ПОРТРЕТА НЕОРДИНАРНОЇ ЛЮДИНИ.....</b>	<b>243</b>
ПОЧАТОК.....	245
СОЮЗНИКИ.....	249
БУНТ.....	252
БРАТИ.....	256
НАДІЯ ПОМИРАЄ НА ЧУЖИНІ.....	260
МАЛИЙ ШТРИХ ДО З'ЯСУВАННЯ ГІРКОГО ПИТАННЯ.....	264
ТАНЦІ СМЕРТІ.....	269
КІЛЬКА ЗАУВАЖЕНЬ З ПРИВОДУ.....	272

<b>ДОДАТОК.....</b>	<b>277</b>
<b>ЛИЦАРСЬКЕ КОЛО.....</b>	<b>278</b>
ЦІ ТЕЖ НАШІ.....	282